

Új önk. gyakornok az Orsz. Széchényi-Könyvtárban. A Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, dr. KOZOCSA Sándort 1926 szept 24-étől kezdődőleg a M. Nemz. Múzeumnál önkéntes gyakornoki minőségben alkalmazta s szolgálattételre az Orsz. Széchényi-Könyvtárhoz osztotta be.

Az Orsz. Széchényi-Könyvtár hirlaposztályának költözködése. Könyvtárunk hirlaptárának elhelyezésére megfelelőbb mód kínálkozván, a nyár folyamán végre sor került az éveken át a FESTETICS hercegi palota istállóhelyiségében rongálódó anyag átszállítására, mely a központi épület első emeletén egy könyvtárunkhoz közvetlenül csatlakozó helyiségben fog felállítani. Az e célra szolgáló vasállványok elkészíttetése is folyamatban van.

G. Wells kódex-adománya. (Két hasonmással.) Értékes ajándékot nyújtott át f. évi szept. hó 27-én az Országos Széchényi Könyvtár számára GR. KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Ó Excellenciája jelenlétében HÓMAN BÁLINTnak, a Magy. Nemz. Múzeum főigazgatójának SIKLÓSSY LÁSZLÓ magyar nemzetgyűlési osztálytanácsos, neves műgyűjtőnk. Elsőrangú, XV. századi flandriai művész kezéből származó, fényesen illuminált naptár az ajándék, mely a művészettörténeti irodalomban eddig nem épen szabatos meghatározással «*Corvin Mátyás Kalendáriuma*» néven volt ismeretes. Több évvel ezelőtt JOSEPH BAER und Co. ismert frankfurti könyvkereskedő cég kézirat-árjegyzékében bukkant fel a kódex. Tőle ROBERT FORRER német archaeologus birtoκάba került, kinek «*Collectio Forrer*» feliratú bélyegzőjét első és utolsó üres lapján láthatjuk, első terjedelmes ismertetését is neki köszönhetjük. A KARL W. HIERSEMANN kiadásában Lipcsében megjelenő «*Zeitschrift für hist. Waffenkunde*» 1920. jan. 15-iki VIII. k., 8-ik füzetében «*Ein Kalender für König Matthias Corvinus mit Darstellungen gotischer Büchschützen. Ein Beitrag zur Kenntnis der ältesten ungarischen Handfeuerwaffen*» cím alatt írt róla 20 nagy, negyedréti oldalra terjedő részletes tanulmányt (221—40. l.). A tudóstól a párizsi könyvpiacra s innét 1000 angol font tekintélyes áron, épen magyarországi látogatásáról hazatérőben, GABRIEL WELLS balassagyarmati származású hazánkfia, nagy new-yorki könyvkiadó tulajdonába ment át. 1926. szept. 4-én Párizsban kelt leveléhez mellékelve, nagyúri ajándékként küldte meg régi ismerősének, SIKLÓSSY LÁSZLÓ DR.-nak azon felhatalmazással, hogy juttassa bármelyik budapesti közkönyvtárnak, amelyet erre legméltóbbnak tart. SIKLÓSSY választása könyvtárunkra esett s azóta szíves közvetítésével, G. WELLS nemeslelkű adományából kéziratárunk egyik kiváló díszé (*Cod. lat. medii aevi 396. 1926/46. szerzemény*).

A modern vörös bársonykötésbe kötött kódex 13 nyolcadréti (13×20 cm) hártylevélből (2×3+3 leveles ternioból +1 betoldott levélből) áll. Tartalma teljes kalendárium. 1^a és 26^b lapja eredetileg üresen maradt, s mivel nyilván hosszú ideig hányódott eredeti kötésétől megfosztva, eléggé megbarnult és bepiszkolódott. Az utolsó lap dísztelen volta eléggé tanúsítja, hogy kódexünk teljes. Eredetileg is csak naptár volt s nem következett utána rendesen naptárral is ellátott breviárium vagy imakönyv (*livre d'heures, horae b. Mariae virg.*). Az első, üresen hagyott lapra egyik régi gazdája érdekes provenientia-kepen: «*Callendarium (!) Hungarensis (!). Jacob H... zeu... 1686.*» sza-

vakkal, a rossz latinsággal írt címhez méltóan, kevésbé sikerült cífrázatok kíséretében írta be nevét, melyet később bizonyos okokból nagyrészt olvahatatlanságig kivakart. A fennmaradó 24 illuminált lapra van írva a naptár úgy, hogy az év minden egyes hónapja a kinyitott kódex 2—2 szembenálló (b—a) lapját foglalja el. A lapok arannyal keretelt tükörmagysága 9,5—10×16,5 cm. Ezen belül dús lapszeldíszítés ismét aranykeretes, nagyobb, négyzetleges miniatűr képet és fekete alapon színes initialéval kezdődő, arany és már erősen oxidálódott ezüst frakturbetűkkel írt naptárszöveget ölel körül. A kívül-belül arannyal keretelt, élénk színezésű, arany pontozásoktól csillogó, kései gót lapszeldíszítések lomb-, gyümölcs- és virágfonadékaik közül apró ember- és állatalakok: kürtöt fuvó lándzsás vadász, bohócsapkás udvari bolond, térdelő vagy álló helyzetben primitív tűzi fegyverrel célózó, másutt lándzsás, görbe szablyás vagy lovas vitéz, solymár, furulyázó gyermek, szolga, kosarat vivő szolgáló, birkózó pár, természetű ugró szarvas, felkantározott medvére vagy kis menyétre szálló pillangó, páva, kakas, kacska, bogyót csipkedő madár, szitakötő, csiga, tükörbenéző vagy püspöki ornátusba öltözött majom, oroszlánnal birkózó medve stb. tűnnek elő. R. FORRER idézett értékes, de nem minden tekintetben helytálló tanulmánya és TÓTH ZOLTÁNNAK ehhez fűzött becses megjegyzései szerint¹ a keretdíszítés emberfigurái különösen fegyver-, de costume-tani szempontból is rendkívül becsesek. Az egyes levelek elő- és hátlapjának lapszeldíszítése a színezés és apró részletek némi megváltoztatását nem véve tekintetbe, meggyezik. A rectolapok díszét a versókra is átkopírozta az illuminátor művész.

A kitűnő távlati érzékkel megfestett, végtelenül finom miniatűrképek — melyeknek művészettörténeti értékét folyóiratunk jelen füzetének más helyén DR. HOFFMANN EDITH avatott tolla méltatja² — tárgya az egyes hónapok első felének megfelelő, baloldali (verso-) lapokon rendszeren az illető hónapra jellegzetes mezei foglalatosság vagy időöltés, megfelelő interieur vagy tájkép keretében: januárban kandalló mellett fűtődő öregember, februárban dús asztalnál lakmározó fejedelem, márciusban ágakat nyeseő paraszt, áprilisban gyalog, májusban lóháton solymászó úr, júniusban fűvet kaszáló, júliusban sarlóval arató, augusztusban csűrben cséplő, szeptemberben magvető, októberben szőlőtíprő földműves, novemberben bunkóval disznót leütő, decemberben erdőben makkoltató kanász. A hónapok második felének megfelelő, jobboldali (recto-) lapok miniatűrjei jó távlatú, tomyos, bástyás háterű, hegyes-dombos, fás-bokros, zöldelő, levegős tájkép keretében a hó zodiákus jegyét: kos, bika, ikrek stb. ábrázolják. Az augusztust képviselő, zöld mezőben álló, aranyágot és botot tartó, vörösruhás szűz tévedésből a szeptemberi, kék égen aranycsillagos háterű, arany mérleggel, ép úgy az októberi skorpió a novemberi nyilassal van elcserélve.³ December bakja helyett a miniatűrön félreismerhetetlen anyakecske látható.

A szöveget a baloldali lapokon a hónapnak többé-kevésbbé díszesen kifestett, initialés neve (kivéáon díszes a jan., febr. és júl.) után a hó napjainak és holdéjeinek

¹ TÓTH ZOLTÁN, Mátyás király idegen zsoldosserege, a fekete sereg. Bpest. 1925. 100—101.

² Magyar Könyvszemle 1926. III/IV. füz. 213—4. l.

³ DR. RÁDEY TIVADAR, igen tisztelt kollégám figyelmeztetése.

száma kezdi meg: «Januarius habet dies XXXI. Luna vero XXX. Februarius habet dies XXVIII. Luna vero XXIX.» stb. Ennek megfelelőleg a jobboldali lapokon nagyobb, erősen tördelt (fraktur) aranybetűkkel, hexameterben az illető hó 2 szerencsétlen napját (*dies Aegyptiaci*) olvashatjuk. Ezek szövegében több hiba és elírás van, azért zárójelek közt a Pray-kódex 1200 körüli naptárának csaknem azonos szavú verssoraiából közöljük a javítást, illetőleg változatot: ¹

«Jani prima dies, set (*et*) septima fine tenetur (*timetur*). — Ast Februi quarta est tertia procedit fine (*precedit tertia finem*). — Marcius (*Martis*) prima necat, cuius in (*sic de*) cuspidé quarta est. — Az áprilisének szövege naptárunkban teljesen kifakult (a Pray-kódexben: Aprilis decima est quindeno a fine minatur). — Tercius in Madio (*maio*) lupus est et septimus anguis. — Junius XI° (*in decimo*), quindeno ad finem salutem (*a fine salutem*). — Tredecimus Julii, decimo invicit (*innuit*) ante Kalendas. — Augustij (!) nepa prima fuga (*fugat*) de fine secunda. — Tercia Septembris vulpis ferit a pede dena (*denam*). — Tercijs (!) (*Tercius*) Octobrijs (!) (*Octobris*) gladius (*gladium*), decimus (*decimo*) ordine necit. — Quinta Novembris acus vix tertia mansit in urna. — A decemberinek csak a kezdete olvasható: Dat duodena cohors (*VII. inde decemque Decembris*).

Ezek után következnek a hó egyes napjaira eső ünnepek és szentek névsora, a baloldali lapokon 1-től 15, illetve többször 16-ikáig, a jobboldaliakon 15, illetve 16-ikától 30, illetve 31-ikéig, aszerint, hogy a hónap 30, vagy 31 napos. A névsortól balra arannyal írt római számjegyekkel a napoknak megfelelő aranszámok (*numeri aurei*) és a hetenként megújuló, ezüsttel írt vasárnap betűk (*litterae dominicales*) olvashatók.

A középkori keresztény világ nagyobb ünnepeit, általánosan tisztelt szentjeinek, az apostoloknak és evangelistáknak névünnepeit természetesen megtaláljuk a naptár megfelelő helyén, mégpedig kiemelés céljából ezüst betűkkel írva. Az ezüst írás azonban több helyen az olvashatatlanságig oxydálódott. A többi szent neve aranybetűs. Nem évi, hanem öröknapta lévén kódexünk, a mozgó ünnepek és vasárnapok nevei hiányzanak belőle. De a naptár teljes, alig van az évnek oly napja, mely mellé ünnep vagy szent ne volna írva. E névsor azonban lényegesen eltér középkori hazai naptáraink szövegétől. Az ismert magyar szentek ünnepeit, Szt. Istvánéit, Szt. Lászlóéit, Imre hercegét, Gellért és Mór püspökökét, bold. Margitét stb. hiába keressük benne. Kivétel természetesen az egész keresztény világban nov. 19-én tisztelt magyar Szent Erzsébet. Ezzel szemben számos olyan szent van felvéve kalendáriumunkba, kiknek nevét hazai naptáraink nem ismerik. Nincsenek benne KNAUZ és SZENTPÉTERY hazai gyakorlathoz alkalmazott chronológiáiban, sőt némelyik még a martyrologiumban sem. E legutóbbi körülménynek okát részben abban kell keresnünk, hogy némely szent neve a felismerhetetlenségig el van torzítva a naptárban: ápr. 27. mellé pl. *annaycam p(a)p(e)-t* ír Anastasii pape helyett; dec. 11-hez *Dalmasci p(a)p(e)-t* Damasi pape helyett. A márc. 11-iki *Souplí martyris* talán Sulpicii akar lenni, február 11-éhez szt. Desiderius viennei püspök nevét *Disdiri epi(scopi)* alakban írja. De ezek a legfelismerhetőbbek.

¹ L. ZALÁN MENYHÉRT, A Pray-kódex forrásaihoz. Magy. Könyvszemle jelen 1926 III/IV. füz. 251—2. l.

Legfiatalabb szent a naptárban — mint ezt BARTONIEK EMMA igen tisztelt kollégánóm észrevette — a szept. 10-ike mellé jegyzett: *Nicolae de Tolentino*, T. Miklós, az 1446-ban kanonizált szt. ágostonrendi remete. Ez a *terminus, ante quem*, mely után bizonyára csak jó pár évvel venték fel ünnepét a naptárakba s igazolást nyer R. FORRER és HOFFMANN EDITH kormeghatározása, mely szerint kódexünk 1460—70 közt, illetőleg 1470 körül készült.¹

A naptár flandriai származását igazolja a benne felsorolt számos flandriai, brabanti, különösen pedig *Gent* (*Gand, Gandavia*, Keletflandria, ma Belgium) vidékén tisztelt szent: jan. 5.: *Pharahildis virg.* (szt. Pharailde szűz, Brabantban tisztelték); jan. 9.: *Gudule virg.* (szt. Gudila, Goële, Goule, Bruxelles patrónája); jan. 28.: *Aldegundis virg.* (a belgiumi Haynoóban, Hennegauban tiszt.); máj. 7.: *Gertrudis virg.* (Brabantban tiszt.); jún. 6.: *Landaldi epi (scopi)*, (Landoaldus archipresbyter, Gentben tiszt.). A júl. 7. mellé írt *Landradi epi.* szintén tévedés lesz a következő napon tisztelt *S. Landrade*, a belgiumi Liège mellett fekvő Bilsen monostor szent abbatissája helyett. Júl. 9.: *amelberge virg.* (Amelberga lobbesi szűz, Gentben tiszt.); okt. 1.: *Remigi et Bauonis* (az előbbi Galliában, az utóbbit «in portu Ganda» tisztelték a martyrologium szerint); okt. 17.: *Wulfrani episc.* (Wulfrannus sensi püspök); nov. 12.: *Liunij episc. et mart.* (S. Livin, Liwin, Brabant, Flandria és Gandavia apostola); nov. 15.: *Willebordi epi.* (S. Willibrod, Willbrod, utrechti püspök, a frízek apostola stb.). A szomszédság folytán természetesen érthető, hogy a franciaországi szentek is feles számban fellelhetők a naptárban.²

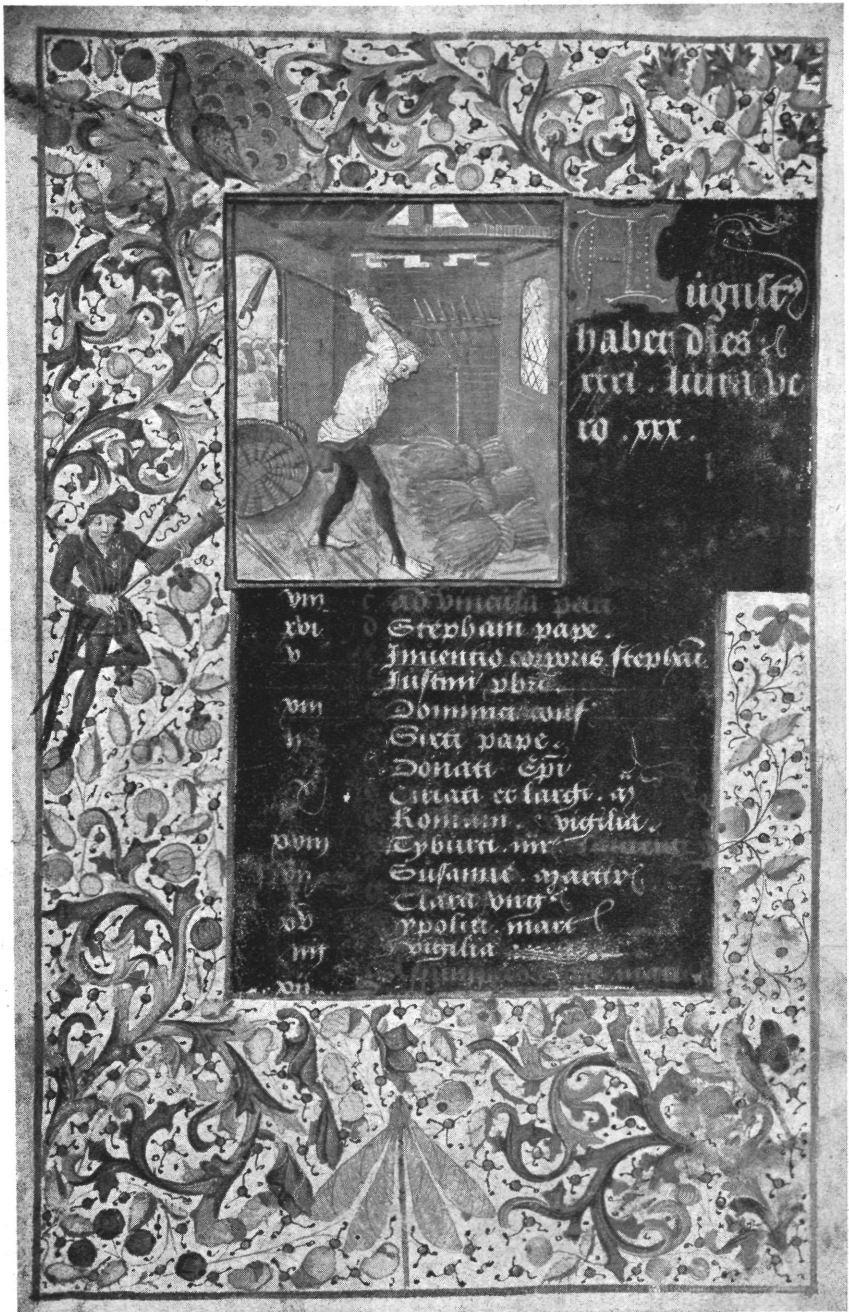
Ezzel szemben csekély, de tagadhatatlanul magyar vonatkozása a kalendárium eredeti szövegének az, hogy aug. 25.-hez IX. szt. Lajos francia király névünnepe mellé alig magyarázhatóan «*Ludouici regis ungarie*» textust ír. Nyilván Nagy Lajos magyar király commemoratiója, de ez a körülmény az 5^a l. lapszéli díszítésbe festett és az 5^b l.-ra is átkopirozott vitéz keleties szabályával együtt még legkevésbé sem igazolja R. FORRER azon feltevését, hogy a kalendáriumot flamand művész Magyarországon készítette volna. FORRER továbbfűzött vélekedését, hogy a diszkalendárium *kétségtelenül* Mátyás király számára készült és *Corvin-kódexnek* minősíthető, megcáfolja HOFFMANN EDITH annak bizonyításával,³ hogy a 2^a l. keretdíszén látható szürke, karcú, hosszú lábú madár bármi másnak, szarkának vagy még inkább seregélynek nézhető. csak épen hollónak nem, rövid csőrébe a gyűrűt halvány, bátortalan vonással pedig csak utólag rajzolták. Téves FORRER azon állítása is, hogy aug. 26. mellé Mátyás névünnepét kiemelt, ezüst betűkkel jegyzi a naptár. A naptárban aug. 26. mellett aranybetűkkel *Severin* pápa nevét találjuk, Mátyás apostolé rendes helyére, febr. 25-éhez van írva, ezüsttel mint a többi apostolé vagy evangelistáé. Ennél már csak a lapszéldíszítések telkantározott vagy oroszálással birkózó medvéinek magyar szimbolummá avatása üresebb argumentuma FORRERnek.⁴

¹ L. id. helyek.

² M. le Cte de MAS LATRIE, Trésor de Chronologie, Páris 1889.; A. GIRY, Manuel de Diplomatique, Páris 1894.; Martyrologium Romanum, Venetiis 1759.

³ Magyar Könyvszemle id. h. 213. l.

⁴ Id. h. 224—225.

XV. sz. flandriai dísznaptár 8b lapja. (G. Wells ajándéka a M. N. Múzeumnak.)

Mindezeknél többet mond az üresen hagyott 1^a l. rossz latinságú, kezdetlegesen cifrázott, 1686. évi «*Callendartarium Hungarensis*» bejegyzése. Primitív írójáról nehéz feltételezni, hogy észrevette az aug. 25. mellé írt «*Ludouici regis ungarie*» kitétel fontosságát és csupán csak ez alapon minősítette magyarországi naptárnak kódexünket. Ha a kitételből szabad következtetnünk a kódex magyarországi rendeltetésére, a bejegyzésből még nagyobb valószínűséggel következtethetünk arra, hogy el is jutott Magyarországra s talán Buda várának 1686. évi visszafoglalása alkalmával jutott H... Jakabnak, a bejegyzés kétségkívül külföldi írójának zsákmányául, ha nem is feltétlenül Mátyás Corvinájából, esetleg valamelyik humanista főpap könyvtárának maradványai közül s ezért kapta «magyarországi» címét.¹ Abból, hogy a kódex — HOFFMANN EDITH meghatározása szerint — a Mátyás királlyal szövetségben levő Merész Károly burgundi fejedelem udvari festőjének, PHILIPPE DE MAZEROLLESnak műhelyéből került ki, még az előbbi feltevés kézenfekvőbbnek látszik. A Corvinában tehát esetleg helyet foglalhatott, de a Corvin-kódexek összes jellegzetes attributumát nélkülözvén, még feltételesen sem tartható annak. Mindazonáltal nagy művészettörténeti értéke, rendkívül szép, viselet- és fegyvertörténeti szempontból is becses miniatűrjei folytán gazdag gyarapodást jelent az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára számára, miért is kedves kötelességünket teljesítjük, midőn e helyütt is kifejezzük hálás köszönetünket régi hazájához való ragaszkodását az új világban is megőrző G. WELLS úrnak nagylelkű adományáért, DR. SIKLÓSSY LÁSZLÓnak pedig az ajándék közvetítéseért.

JAKUBOVICH EMIL.

Institut für Zeitungswissenschaft, München. Az időszaki sajtó történetének művelésére és az újságírói pályára való előkészítésre a német egyetemeken az utolsó tíz év alatt egymás után nyíltak meg intézetek. Az első 1916-ban Bücher vezetése alatt Lipcsében. Azóta Berlin, Hamburg, Freiburg, Köln, München és Münster követték e példát. A müncheni Institut für Zeitungswissenschaft angaga — mintegy húszévi gyűjtés eredménye — négy csoportra tagozódik: 1. Sajtótörténeti és hirlapbibliografiai kézikönyvtár, mintegy 5000 kötet. 2. Újságkivágatgyűjtemény, mintegy félmillió kivágat, a sajtótörténet szempontjából jelentős cikkek szisztematikusan rendezett gyűjteménye. 3. Hirlapok és folyóiratok teljes sorozatai, a legszegényebb csoport, ami az intézet rövid életét tekintve nem meglepő. 4. Fotografikus reprodukciók ritka és jelentős hirlapokról. Az intézet d'Ester Karl nyilv. rk. tanár vezetése alatt áll.

G. A.

Masnicius Tóbiás emlékkönyve. A közelmúltban egy német könyvkereskedő eladásra hirdette a magyar születésű MASNICIUS (MASZNYIK, v. ő. SZINNYESI: *Magyar Írók VIII. 776. hasáb*) Tóbiás XVII. századi lutheránus lelkész, utóbb gályarab kéziratot «Stammbuch»-ját. Ez, a katalógus leírása szerint, 584 lapra terjed s 229 kézzelírt bejegyzés van benne a kor protestáns tudósaitól és lelké-

¹ A kódex 12b és 13a l. alsó szélére XVIII. századi írással írt női nevek: *Wilhelmina Fide, Friderica Walchin, geb. Hallbau Wittbe, Kunigunda Binderin* legfeljebb azt bizonyítják, hogy a kódex az utolsó két században német földön hányódott.